

ДІЯЛЬНІСТЬ АГРАРНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ В СФЕРІ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Н.П. Дуброва, к.е.н., доцент
Дніпропетровський державний
аграрно-економічний університет
pts_fkg@meta.ua

Аграрні відносини на нинішньому етапі розвитку суспільства з позицій товаровиробника зорієнтовані головним чином на вирішення проблем виробництва продукції для отримання прибутку. Разом з тим, таке цільове спрямування не сприяє комплексному розвитку сільських територій як місць проживання сільського населення, соціально-економічних проблем розвитку сільських поселень і функціонування територіальної громади населених пунктів, їх відтворення тощо. Адже найважливішою за значенням для сільської місцевості є соціально-відтворювальна функція аграрних відносин, яка має багатофакторний вплив на всю систему відтворювальних процесів у нинішніх умовах господарювання [2].

Основною організаційною формою господарювання в сільській місцевості за їх чисельністю після аграрної реформи стали селянські домогосподарства. Аналіз останніх досліджень показав, що сукупність домогосподарств розглядається як важлива частина національної економічної системи, оскільки інші суб'єкти економічної системи – держава та організації – не можуть повністю розв'язати всі соціально-економічні проблеми суспільства, особливо ті, що пов'язані з розвитком індивіда. Економічна теорія домогосподарства, Засновником якої є Г. Беккер, розглядає домогосподарство не як пасивного споживача ринкових товарів та послуг, а як активного виробника споживчих благ. Діяльність сучасного домашнього господарства має подібні риси до економічної організації, теорія якої широко розвивається іноземними вченими в межах інституціональної економіки. Таким чином, домашнє господарство за своєю природою є економічною організацією, тому що, передусім, – це суб'єкт економічної діяльності, що об'єднує, координує та спрямовує поведінку людей (членів сім'ї) у процесі діяльності для досягнення спільної мети. Разом з тим, домогосподарство є специфічним видом економічної організації, унікальність якого полягає в тому, що воно орієнтовано не лише на отримання прибутку, але й на задоволення різних потреб своїх членів, а саме економічних, духовно-культурних, виховних, соціальних тощо.

В економічній літературі домогосподарства часто ототожнюються з сім'єю, але це не тотожні поняття. Домогосподарство – це група осіб, які проживають під одним дахом і ведуть спільне господарство, що виявляється у спільному виробництві і споживанні благ. На відміну від домогосподарства сім'я базується на понятті спорідненості, але ступінь спорідненості достатній для об'єднання у єдину сім'ю залежить від історичного і культурного контексту. Споріднена система не реконструюється межами проживання. Ключова відмінність цих термінів полягає у розрізненні групи осіб, які ведуть спільне господарство, з однієї сторони, і групи родичів, з іншої. Домогосподарство – це господарська кооперація, а сім'я – споріднена інтеграція.

Найбільш розповсюджений поділ домогосподарств на просте (нуклеарне) і складно-сімейне. Домогосподарство нуклеарного типу в повному вигляді складається з подружньої пари та дітей. Домогосподарства складно-сімейного типу включає й інших родичів. Складно-сімейний тип домогосподарств може бути або однією з фаз життєвого циклу домогосподарства, або однією з форм його стійкого

стану. Домогосподарства мають переваги і недоліки порівняно з формальною організацією. Слабкими сторонами домогосподарства є:

- постійна небезпека внутрішньо- і міжсімейних конфліктів на основі гендерних і вікових розбіжностей;
- складності в оцінці вкладу окремих членів сім'ї та принципова неможливість пропорційної винагороди;
- незатребуваність здібностей членів домогосподарства зважаючи на його вузьку продуктову спрямованість.

До сильних сторін домогосподарств відносять:

- легкість постійного моніторингу один за одним за допомогою просторової близькості працюючих;
- довготривала мотивація учасників домогосподарства;
- природні межі опортуністичної поведінки, які зводяться до поняття "честь сім'ї";
- сприйняття витрат участі в домашній економіці як природних, вкорінених в повсякденних нормах.

У науковій літературі нині відсутні чіткі критерії та поняття, які б визначали сутність господарств населення. За статистикою у нас існують господарства населення, які належать до категорії домогосподарств і вирізняються серед них тим, що тією чи іншою мірою займаються виробництвом сільськогосподарської продукції переважно для задоволення власних потреб. До господарств населення відносять особисті селянські господарства, виробників сільськогосподарської продукції на присадибних ділянках, на ділянках колективного й індивідуального садівництва, колективного та індивідуального городництва і на дачних ділянках.

Слід зазначити, що різні контури формальної економіки створюють принципово різні альтернативи домашньої економіки, вірніше, способи зменшення її масштабу. Разом з тим, неможливість усунути домашню економіку закладена в іманентних властивостях макросистем. Тому за таких умов виникає проблема – яким чином залучити домогосподарства, особливо аграрного сектору до суспільного виробництва? Ця проблема є актуальною, оскільки, незважаючи на відносну ефективність, такі підприємства не в змозі використовувати передову техніку, сучасні агротехнічні та меліоративні заходи, сприяти раціональному використанню землі, переробці відходів та інше. Індивідуальне використання невеликих земельних ділянок при збереженні монокультурності та за повної відсутності можливостей впровадження сівозмін негативно відбивається на родючості сільськогосподарських угідь: ґрунти виснажуються, частка гумусу знижується, поширюються процеси

дегуміфікації земель, що, в кінцевому рахунку, ставить перед необхідністю їх вилучення з метою відтворення продуктивності або ж переведення в категорію малопродуктивних чи деградованих ґрунтів. Вирощування аграрної продукції на невеликих земельних наділах, при недотриманні сучасних агротехнологій своїм наслідком має різну якість продовольчої сировини, що нерідко ставить під сумнів доцільність об'єднання дрібних партій в товарні, особливо коли передбачаються експортні поставки.

Разом з тим, така ситуація дає можливість розвитку органічного землеробства саме аграрними домогосподарствами. Як відомо органічне землеробство розглядає землю як живий організм і ставить перед собою завдання отримати повноцінні продукти харчування. Органічне землеробство базується на таких основних принципах [1]:

1. Безполицевий обробіток ґрунту, як правило, глибиною не більше 11 см. В основному це обробіток плоскорізними плугами і культиваторами, дисковими боронами, що забезпечує достатнє розпушування верхнього родючого шару, профілактику бур'янів та захист від ерозії. Таким чином зберігається природна структура ґрунту і його збалансована мікрофлора.

2. Відмова від застосування мінеральних добрив. Використання органічних добрив має відбуватися в науково обґрунтованих нормах, у формі внесення перегною, компостів, пожнивних решток, підживлення рідкими органічними добривами, використання сидератів (винесено в окремий принцип).

3. Відмова від використання хімічних засобів захисту рослин, заміна останніх біологічними препаратами.

4. Використання ферментних препаратів та ефективних мікроорганізмів в сільському господарстві (ЕМ-препарати).

5. Використання сидератів.

6. Науково-обґрунтовані сівозміни.

Незважаючи на певні перспективи, більшість аграрних домогосподарств потерпають від відсутності необхідних обігових коштів для придбання мінеральних добрив, насіння, паливно-мастильних матеріалів, засобів захисту рослин від хвороб, бур'янів і шкідників, кормів. Головною причиною недостатності обігових коштів є слабкий доступ аграрних домогосподарств до фінансових джерел і, найперше, до кредитів банків. Банки неохоче надають кредити аграрним домогосподарствам через ряд причин, серед яких можна виділити: відсутність необхідної ліквідної застави; неможливість заставити землю; досить складна і довга процедура отримання кредиту в банку.

Серйозною проблемою для аграрних домогосподарств є й реалізація вирощеного врожаю і виробленої продукції, у зв'язку з малими обсягами виробництва, якими не цікавляться переробні підприємства та трейдери. Якщо ж і вдається реалізувати продукцію, то ціни на неї бувають настільки низькі, що нерідко не тільки не покривають затрати, а призводять до збитковості господарської діяльності. Усі ці обставини призводять до того, що сільськогосподарські товаровиробники залишаються незахищеними від диктату цін з боку продавців засобів виробництва та покупців їхньої продукції, відчувають хронічну нестачу фінансових ресурсів, що робить неможливим техніко-технологічне оновлення галузі. Відсутність належним чином організованої оптової закупівлі сільськогосподарської продукції змушує селян самотужки займатися реалізацією виробленої продукції, що є занадто витратним для них і, відповідно, суттєво знижує як ціну на продукцію, так і їх доходи [2].

Саме за таких умов завданням держави є підтримка виробництва аграрними домогосподарствами та створення державних програм по орієнтації останніх на виробництво органічної продукції. Це стосується і сприяння розвитку кредитних спілок в сільській місцевості, формування системи біржової торгівлі, розширення мережі супермаркетів на рівні районних та обласних центрів, куди б фермери могли оптом збувати свою продукцію, створення дрібногуртових центрів закупівлі із залученням до цього місцевої влади.

Одним із ключових напрямів удосконалення підтримки аграрних домогосподарств є розвиток виробничих та обслуговуючих кооперативів. Цю тезу підтверджує світова практика аграрного виробництва. Тому проблема розвитку кооперації є однією з вузлових не тільки для ефективного ведення малих господарських формувань у сільському господарстві, але й для всього АПК України. Важливим напрямком підвищення результативності ведення аграрного виробництва є розвиток кооперації при виробництві та реалізації органічної продукції.

Література

1. Марчук І.В. Органічне землеробство як передумова ефективного сільськогосподарського виробництва [Електронний ресурс] / І.В. Марчук, С.В. Березюк // Режим доступу: <http://repository.vsau.org/getfile/2744.pdf>.

2. Ольшанська О.В. Економічна та соціальна оцінка діяльності селянських домогосподарств // О.В. Ольшанська / Вісник КНУДТ. – 2013. – №3. – С. 211–215.